УДК 94 (477.42.82) "1930-1950": 001.8

Лев Баженов,
Кам'янець-Подільський держуніверситет

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ЕТНІЧНИХ ПОЛЯКІВ ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНИ 30-Х – ПОЧАТКУ 50-Х РР. XX СТ. У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ І КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті проаналізовано стан історичних і краєзнавчих досліджень в Україні та Польщі у 90-ті рр. XX – на початку XXI ст. про репресивну політику сталінського режиму проти етнічних поляків та римо-католицького духовенства Східної та Південно-Східної Волині.

15 грудня 2002 року у м. Хмельницькому відбувся регіональний науковий симпозіум "Репресії проти етнічних поляків Поділля в 20-30-ті роки XX ст.", організований Спілкою поляків в Україні, місцевим відділенням Федерації польських організацій в Україні, Управлінням у справах національностей, міграції та релігії Хмельницької облдержадміністрації, Центром дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті та іншими установами. У доповідях учених-істориків, краєзнавців та свідків подій наголошувалося, що проблема геноциду 20-х – початку 50-х років XX ст. щодо польської національної меншини в Україні і, зокрема, на Поділлі та Південно-Східній Волині, належить до так званих важких питань українсько-польських відносин. Необхідно усвідомити, що відповідальність перед національними меншинами, в тому числі польською, за те, що вони, мешкаючи на українських землях, пережили біль невиправданих гонінь, страждань і втрат, несе насамперед радянський тоталітарний режим. З метою увічнення пам'яті жертв сталінізму під час роботи симпозіуму були проведені організаційно-установчі збори Товариства репресованих поляків України.

Постала необхідність з'ясувати стан досліджень у 90-х рр. XX – поч. XXI ст. в українській та зарубіжній історичній науці проблеми репресій з боку радянської влади проти етнічних поляків, зокрема на Волині-Житомирщині. Перші спроби історіографічного аналізу опублікованих праць українських та польських авторів з даної проблематики, створених ще наприкінці 80-х – першій половині 90-х років XX ст., здійснено у книзі та докторській дисертації О.О. Рафальського [1], у монографії Г. Стронського [2], у статтях В.І. Тимошенко [3], у працях автора цих рядків [4; 5] та ін. Проте за понад дванадцятирічний період існування незалежної держави України накопичено пласт нової наукової і краєзнавчої літератури та досвід досліджень політики репресій щодо націо-

© **Баженов Л., 2004**

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

нальних меншин у СРСР, у тому числі польської, який вимагає подальших історіографічних узагальнень.

Слід зазначити, що проблема наукового висвітлення репресій щодо полонії на Східній та Південно-Східній Волині у 30-50-ті роки XX ст. постала з початку 1990-х років на таких міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, як "Проблеми переселення і депортації українського і польського населення в 1944-1953 рр." (Львів, 1991, 1996), "Польща-Україна: історична спадщина і суспільна свідомість" (Кам'янець-Подільський, 1992), "Польський шлях до Казахстану" (Житомир, 1996), "Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність" (Новоград-Волинський, 1998), "Українсько-польські відносини в XX ст.: державність, суспільство, культура" (Тернопіль, 1999), "Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки" (Хмельницький, 1999), "Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття" (Київ, 1999), "Міжнаціональні відносини в контексті українського державотворення: історія та сучасність" (Кам'янець-Подільський, 2001), "Поляки на Поділлі: історія і сучасність" (Кам'янець-Подільський, 2002), "Політичні репресії на Поділлі в XX столітті" (Вінниця, 2002) та інших, а в Польщі – "Україна і Польща: 1000 років сусідства" (Перемишль, 1990-1999, т. 1-4), "Польща-Україна: важкі питання: українсько-польський семінар" (Варшава-Луцьк, 1996-2002, т. 1-9), "Польсько-українські зустрічі – Studia Ukrainica" (Варшава, 1994) та ін. Опубліковані доповіді в наукових збірниках цих представницьких форумів характеризує прагнення їх авторів (українських і польських учених, краєзнавців) з позицій об'єктивізму та історичної правди переосмислити для потреб сучасності факти, процеси і події, пов'язані з геноцидом щодо місцевих поляків України.

Водночас українськими істориками створені важливі праці щодо соціально-економічного, культурного, духовного і політичного становища полонії в Україні в умовах тоталітаризму, які стали істотним підґрунтям для подальшої розробки і досліджень цієї проблематики. Сюди варто віднести згадувану монографію О.О. Рафальського "Національні меншини України в XX столітті: Історіографічний нарис" [1], книги А.А. Кондрацького "Терор і переслідування поляків на Україні в умовах радянської влади" [6], Т.І. Єременко " Польське національне питання в Україні в 20-ті рр. XX ст." [7], і "Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. XX ст." [8], І. Винниченка "Україна 1920-1980: депортації, заслання, вислання" [9], особливо сучасного українсько-польського історика Г. Стронського "Злет і падіння: Польський національний район в Україні в 20-30-ті роки" [3], "Репресії сталінізму проти польського населення в Україні. 1929-1939." [10], а також статті

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

М.Ф. Бугая [11], О. Рубльова і В. Репринцева [12], С.Л. Калитка [13] та ін. Варто зазначити, що для всіх цих видань характерне введення в обіг значної кількості раніше маловідомого архівного матеріалу, свідчень учасників подій, оприлюднення слідчих документів репресивних органів у справах депортації, ув'язнення і розстрілів поляків. Наприклад, у монографії А.А. Кондрацького практично вперше у вітчизняній історіографії ще на початку 90-х років XX ст. здійснені підходи до систематизації проблеми політики репресій радянської влади щодо польської меншини, введені документальні свідчення з центральних державних архівів України. Згодом Г. Стронський у книзі "Репресії сталінізму проти польського населення України" та в статтях "Польське населення Волині у радянський час (1921-1938)" [14], "Депортація польського населення з України в 1935-1936 роках до східних округів України і до Казахстану" [15] та ін. здійснив комплексне і поглиблене дослідження цієї проблеми на основі розширення джерельної бази і введення в науковий обіг численних маловідомих документів. Це дозволило йому широко висвітлити насильницьку депортацію з прикордонних областей України і насамперед з Житомирщини десятків тисяч польських родин у 1936 році до Казахстану та в інші віддалені райони СРСР, встановити їх загальну кількість, на прикладі ряду сімей відтворити весь трагізм перебування поляків у в'язницях та таборах ГУЛАГу в розпал репресій 30-х років XX ст. Зокрема, Г. Стронський у своїх працях наводить таку статистику: в радянській частині Волині у 1926 році мешкало 86,6 тисяч польського населення, для їх духовних потреб тут діяло 100 костьолів, на Житомирщині було створено Мархлевський польський національний район [14:550-551]. Проте вже у 1935-1936 роках, за підрахунками дослідника, з цього регіону було насильно депортовано у східні області України і до Казахстану більше 60 тисяч поляків, розформовано всі польські національно-адміністративні одиниці [14:552].

Суттєве доповнення на основі використання місцевих джерел і матеріалів вносять у дослідження польської проблематики доби тоталітаризму сучасні науковці і краєзнавці Волині-Житомирщини. Зокрема, Н.А. Сейко в монографії "Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у XIX – першій половині XX ст." (2002) [16], у науковій доповіді "Освітні процеси у Мархлевському національному районі на Житомирщині" [17] та в окремих публікаціях про польські навчальні заклади цього краю у 1920-30-ті роки [18] вичерпно узагальнила і проаналізувала розвиток та ліквідацію режимом системи освіти для етнічних поляків. О. Кондратюк висвітлив розмаїті аспекти життя і діяльності польської меншини Мархлевського національного району на прикладі с. Брачки, що існувало неподалік від нинішнього райцентру Романова

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

на Житомирщині, розкрив трагічні наслідки репресій. У цьому селі з 1926 р. діяли польська сільська рада, польська початкова школа. Проте польські сім'ї мешкали переважно на хуторах, вели одноосібні господарства й не бажали вступати до колгоспу. Вже у 1932 р. влада закрила польську сільраду, почала ліквідовувати хутори, а в 1936 р. усіх поляків з родинами, які не стали колгоспниками, виселили до Харківської області, що, зрештою, призвело до зникнення на карті краю цього села [24]. Про таку ж долю поляків-селян Південно-Східної Волині на прикладі Теофіпольського, Шепетівського і Красилівського районів сусідньої Хмельниччини доповідали на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях краєзнавці Г. Гжимайло [19], В. Нестеренко [20], Я. Козельський [21], А. Стасюк, П. Прокопчук, В. Шептицький [22] та ін. Краєзнавці Г. Мокрицький [23], О. Білобровець [24], Л. Копійченко [25] й інші відповідно на прикладі Житомира і Володарськ-Волинського району, де в 11-ти населених пунктах переважали поляки і діяло дві польські сільради, розкрили механізми реалізації владою політичних репресій щодо безвинних поляків за сфабрикованою справою про підпільну "Польську військову організацію". У вересні 1938 року за нібито причетність до ПОВ засуджено до вищої міри покарання на Житомирщині 100 осіб, на Володарщині, зокрема, було заарештовано 24. З-поміж них були розстріляні завуч технікуму механічної обробки деревини обласного центру Б.М. Пашковський, викладач математики цього ж закладу С.І. Венцелевська та ін. Розгляду трагічного становища католицького духовенства і віруючих присвячене дослідження В. Тимошенка "З історії римо-католицького костьолу в Україні в 20-30-х роках XX ст."[26], в якому на основі вивчення маловідомих архівних джерел, в тому числі з Житомирщини, детально висвітлено перебіг репресій проти місцевих ксьондзів, у результаті чого до кінця 1930-х р. на радянській Волині не залишилося жодного латинського священослужителя.

Одночасно дослідник жертв тоталітаризму Р.В. Савич, вивчаючи продовження політики репресій у середині 40-х – на початку 50-х рр. XX ст., встановив той факт, що тільки з 15 жовтня 1944 – по 25 жовтня 1946 років з території України було виселено (добровільно і примусово) до Польщі 788 тисяч польських громадян, вагому частку з яких складали мешканці Житомирщини [27].

Активізація місцевими ученими і краєзнавцями досліджень різних аспектів проживання етнічних поляків й спонукало проведення у 1996-2002 роках низки міжнародних і всеукраїнських наукових форумів на Житомирщині, в тому числі присвячених репресіям 20-30-х років минулого століття.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

Не менш уважно ставиться до проблеми дослідження полонії в Україні доби тоталітаризму сучасна польська історична наука. Щоправда, переважна більшість наукових праць з цієї проблематики на початку 1990-х років мала загальний характер, у них наведено лише окремі приклади з життя польської національної меншини в регіонах України, встановлена її загальна кількість, на основі переважно опублікованих і рукописних спогадів учасників подій здійснено спроби реконструювати загальну схему репресивної політики радянської влади. Прикладом можуть бути книги В. Лізака "Розстріляна Полонія: Поляки в СРСР. 1917-1939" (1990) [28], Є. Сідлецького "Доля поляків в СРСР у 1939-1986 рр." (1990) [29], Е. Колодзея "Історія полонії 1918-1939" (1991) [30] та ін. У зв'язку з тим, що ці та інші автори на той час ще не мали необхідного доступу до матеріалів колишніх спецхранів та державних архівів України й інших республік Радянського Союзу, їх праці носять більше довідковий характер, ніж дослідницький. Суттєво в цьому плані відрізняється монографія М. Іванова "Перший покараний народ. Поляки в СРСР. 1921-1939" (1991) [31]. У праці глибоко проаналізовано соціальну структуру і різні аспекти буття польської меншини в різних регіонах України, в яких, за даними автора, у 1926 році проживало 496 тисяч поляків. М. Іванов дослідив розвиток культури і освіти полонії, показав місце і роль костьолу в формуванні національної свідомості поляків, проаналізував процес створення на Волині й Поділлі польської національної автономії у 20-30-х роках XX ст., а головне – приділив увагу показу репресій проти полонії та її наслідкам. М. Іванов доводить, що саме поляки стали "першим покараним народом у СРСР". Сталінські репресії призвели до фактичного винищення та депортації польського населення України. Ці події, на думку автора, стали останнім актом деполонізації колишніх дальніх кресів, яка була розпочата ще за царату після придушення польських повстань 1831 і 1863 рр. [31: 398]. Знову ж таки брак достатньої кількості архівних джерел не дозволив автору достатньо розкрити поставлені в монографії проблеми. В такому ж дусі написана книга В. Кесінського "Поляки в Україні" (1992) [32].

Водночас досягненням польської історичної науки на рубежі 80-90-х років XX ст. стало видання збірника документів, спогадів та комплексу статей про депортацію і переміщення польського населення в глиб СРСР у 1930-40-х роках [33]. Зокрема, у 1996 році одночасно у Варшаві і Вроцлаві вийшли з друку книги "Казахстанські поляки" [34] і "Поляки в Казахстані" [35], де містяться переважно свідчення учасників масової депортації поляків у 1936 році, в тому числі багатьох вихідців з Житомирщини, та їх подальшої долі.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

Важливою подією в сучасній польській історіографії став вихід у світ 1995 року монографії Я. Купчака "Поляки в Україні. 1921-1939" [36]. Порівняно з попередніми дослідженнями згадуваних польських учених у праці використано широке коло архівних джерел, у тому числі центральних державних архівів України, що дозволило ввести в науковий обіг чимало нового матеріалу про діяльність Польського (Мархлевського) автономного району та польських сільських рад на Волині-Житомирщині у 20-30-ті роки, про конкретні події, пов'язані з репресіями щодо поляків. Автор зробив спробу розглянути особливості функціонування польської національної меншини в Україні у міжвоєнний період, показати опір місцевого польського селянства колективізації, що й стало одним із приводів до депортації етнічних поляків в середині 1930-х років.

Чималу увагу польські історики приділяють становищу римо-католицької церкви в Україні доби тоталітаризму в контексті загальної репресивної політики радянської влади щодо польської національної меншини. З цією метою були опубліковані ґрунтовні спогади ксьондза Т. Скальського "Терор і страждання. Католицька церква на Україні. 1900-1932." (1995) [37], дослідження Т. Надали "Польські ксьондзи у в'язницях і таборах радянських від 1918 р." (1996) [38] та фундаментальні монографії Р. Дзвонковського "Католицька церква в СРСР. 1917-1939" (1997) [39], "Доля католицького духовенства в СРСР. 1917-1939. Мартиролог" (1998) [40] і ґрунтовна стаття "Репресії проти католицького духовенства в Україні у 1918-1938 рр." [41]. Спираючись на широку джерельну основу (автор працював не лише в польських, українських, російських, а також в англійських, французьких, італійських архівах), Р. Дзвонковський глибоко розкрив роль римо-католицької церкви в духовному житті місцевого польського населення, встановив, що тільки в складі Житомирської та Кам'янець-Подільської дієцезії у 20-ті роки XX ст. діяло 200 костьолів, які обслуговували 100 священиків, а також розповів про трагічну долю більшості з них. Р. Дзвонковський показує, що і в складних умовах сталінських репресій більшість католицьких священиків знаходили в собі сили боронити свої права. Однак їх сили були надто нерівні у боротьбі з радянською владою. В 1937-1938 рр. відбулися процеси проти ксьондзів (Київський процес 19 ксьондзів та ін.). Після цього в Україні не залишилося жодного католицького священика. Загалом автор зосереджує увагу на формах і методах боротьби радянських і партійних органів проти католицького духовенства – від конфіскації церковного майна до фізичного винищення останніх.

На рубежі XX–XXI століть налагоджені добросусідські відносини між державами Україною та Республікою Польщею позитивно вплину-

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

ли і на співпрацю українських та польських істориків, у тому числі і на ґрунті дослідження такого складного питання, як репресії щодо етнічних поляків 20-х – початку 50-х років XX ст. Позитивно, що українські та польські вчені прагнуть об'єднати творчі зусилля в розв'язанні цієї проблеми в інтересах обох народів. Прикладом плідного співробітництва стало проведення спільних міжнародних наукових конференцій на Поділлі і Південно-Східній Волині: у жовтні 1996 року в м. Житомирі – "Польський шлях до Казахстану" [42], у червні 1999 року в м. Хмельницькому – "Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки", у травні-червні 2002 року в м. Кам'янці-Подільському – "Поляки на Поділлі: історія і сучасність" та ін. Знайомство з доповідями учасників цих форумів, зокрема, з роздумами та обсерваціями щодо поляків Житомирщини науковця з Польщі О. Черніка [43], і з науковою літературою 90-тих років XX – початку XXI ст. в Україні та Польщі з історії життя польської національної меншини доби тоталітаризму засвідчує, що загалом усі дослідники цього періоду прагнуть спиратися на широку джерельну основу, їх праці позбавлені ідеологічних штампів, вирізняються глибоким розкриттям розроблюваних проблем, закладають наукове підгрунтя реабілітації десятків тисяч етнічних поляків – жертв сталінізму, забезпечують умови до порозуміння в одному з важливих питань українсько-польських взаємин XX століття.

Водночас історичні дослідження становища польської етнічної меншини в Україні, у тому числі на Східній та Південно-Східній Волині, в 30-х – на початку 50-х років XX ст. далеко не завершені й продовжують залишатися актуальною науковою і суспільно-політичною проблемою на далеку перспективу. Для цього необхідно усім зацікавленим ученим і краєзнавцям всебічно опрацювати комплекс архівних матеріалів даної доби, розширити можливості опублікування мемуарів свідків і учасників тих трагічних подій, здійснити підготовку нових монографічних, документальних видань, дисертаційних робіт для того, щоб належно увічнити пам'ять жертв сталінізму, об'єктивно осмислити, оцінити політично, історично та історіографічно всі аспекти життя етнічних поляків в Україні періоду радянського тоталітаризму.

Список використаних джерел та літератури

1. Рафальський О.О. Національні меншини України в XX столітті. Історіографічний нарис. – К., 2000. – 447 с.
2. Стронський Г. Злет і падіння: Польський національний район в Україні в 20-30-ті роки. – Тернопіль, 1992.
3. Тимошенко В.І. Поляки Правобережної України в 1900-1939 рр. у світлі досліджень сучасних зарубіжних істориків // Національні меншини Правобережної України. – С. 110-111.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

4. Баженов Л.В. Важкі питання українсько-польського діалогу істориків (1991-2002 рр.) // Наукові записки Тернопільського державного педуінверситету ім. В. Гнатюка: Серія: Історія. – Тернопіль, 2002. – Вип. 2. – С. 127-133.
5. Баженов Л.В. Польське населення Поділля й Південно-Східної Волині в дослідженнях зарубіжних і українських вчених та краєзнавців XIX-XX ст. // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції. – Хмельницький, 1999. – С. 31-42.
6. Кондрацький А.А. Терор і переслідування поляків на Україні в умовах радянської влади. – К., 1992.
7. Єременко Т.І. Польське національне питання в Україні в 20-ті рр. XX ст. – К., 1993.
8. Єременко Т.І. Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. XX ст. – К., 1994.
9. Винниченко І. Україна 1920-1980: депортації, заслання, вислання. – К., 1994.
10. Stroński H. Represje stalinizmu wobec ludności polskiej na Ukrainie w latach 1929-1939. – Warszawa, 1998.
11. Бугай М.Ф. Депортація населення з України в XX столітті // УІЖ. -1990. - № 10, 11.
12. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків України у 1930-ті роки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – К., 1995. – № 1-2. – С. 116-156.
13. Калитко С.Л. Політичний курс керівників компартії щодо польського населення // Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність: Науковий збірник: Серія "Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині", т. 18. – Житомир, 1998. – С. 134-136.

14. Стронський Г.Й., Крячко Ю.І. Польське населення Волині у радянський час (1921-1938) // Велика Волинь: Минуле і сучасне. – Хмельницький-Ізяслва-Шепетівка, 1994. – С.551-552.
15. Stroński H. Deportacja ludności z Ukrainy w latach 1935-1936 do Kazachstanu // Polska droga do Kazachstanu. – S. 99-109.
16. Сейко Н.А. Польське шкільництво на Волині-Житлмирщині у XIX – першій половині XX ст. – Житомир, 2002.
17. Сейко Н.А. Освітні процеси у Мархлевському національному районі на Житомирщині // Волинь і Волинське зарубіжжя: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції. – Луцьк, 1994. – С. 126-129.
18. Сейко Н.А. Польські школи Житомира у 20-30-х рр. XX ст. // Велика Волинь: Минуле і сучасне: Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції. – Хмельницький-Ізяслав-Шепетівка, 1994. – С. 342-345.
19. Гжимайло Ю.Д. Депортація поляків з Красилівщини // Південно-Східна Волинь: Наука, освіта, культура: Матеріали регіональної науково-краєзнавчої конференції. – Хмельницький-Шепетівка,1995. – С. 184-185.
20. Нестеренко В.А. Репресії проти польського населення прикордонних регіонів СРСР // Матеріали IX Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам’янець-Подільський, 1995.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

21. Козельський Я.Д. До питання про спецпереселенців у Казахстан ледянських поляків // Національні меншини Правобережної України. – С. 115-119.

22. Стасюк А., Прокопчук П., Шептицький В. Подільських поляків виселяли у Казахстан // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. – С. 356-361.
23. Мокрицький Г. Жертви справи про "Польську організацію військову", сфабриковану Житомирським УНКВД // Політичні репресії на Поділлі в XX столітті. – С. 72-76.
24. Білобровець О. Поляки Володарщини в роки репресій // Політичні репресії на Поділлі в XX столітті: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця, 2002. – С. 80-83.
25. Kopijczenko L. Polskie organizacje na Żytomierszczyźnie // Polska droga do Kazachstanu. – Żytomierz, 1996. – S. 72-76.
26. Tymoszenko W. Z historii Kościoła rzymokatolickiego na Ukrainie w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku // Polska droga do Kazachstanu. – S. 64-68.
27. Савич Р.В. З історії виселення польської національної меншини із Західної України в 1944-1946 рр. // Національні меншини Правобережної України. – С.136-138.
28. Lizak W. Rozstrzelana Polonia: Polacy w ZSRR. 1917-1939. – Szczecin, 1990.
29. Siedlecki J. Losy Polakow w ZSRR w latach 1939-1986. – Bydgoszcz, 1990.
30. Kolodziej E. Dzieje Polonii w zarysie 1918-1939 r. – Warszawa, 1991.
31. Iwanow M. Polacy w Związku Radzieckim. 1921-1939. – Warszawa; Krakow, 1991.
32. Kiesiński W. Polacy na Ukrainie. – Warszawa, 1992.
33. Peplonski A. Wywiad Polski na ZSRR 1921-1939. – Warszawa, 1996.
34. Kazachstańscy Polacy. – Warszawa, 1996.
35. Polacy w Kazachstanie. Red. S. Ciesiellski. – Wroclaw, 1996.
36. Kupczak J. Polacy na Ukrainie. 1921-1939. – Wrocław, 1995.
37. Skalski T. Teror i cierpienie. Kościół katolicki na Ukrainie. 1900-1932. Wspomnienia. – Lublin-Rzym-Lwow, 1995.
38. Nadala T. Polscy księży katolickie w więzieniach i lagrach sowieckich od 1918 r. – Lublin, 1996.
39. Dzwonkowski R. Kościół katolicki w ZSRR. 1917-1939. Zarys historii.- Lublin, 1997. – 477 s.
40. Dzwonkowski R. Losy duchoweństwa katolickiego w ZSRR. 1917-1939. Martyrologium. – Lublin, 1998. – 668 s.
41. Dzwonkowski R. Represje wobec duchoweństwa polskiego na Ukrainie w latach 1918-1938 // Polska droga do Kazachstanu. – Żytomierz, 1996. – S. 50-63.
42. Polska droga do Kazachstanu: Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej. Żytomierz 12-14 października 1996 r. Pod red. T. Kisielewskiego. – Warszawa, 1998.
43. Чернік Оскар. Поляки Житомирщини: роздуми, обсервації, надії на прийдешність // Бердичівська земля в контексті історії України. Науковий зб. "Велика Волинь", Т. 19. – Житомир, 1999. – С. 113-115.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.

L. Bażenow. Represje wobec etnicznych Polakow na Wołynu i Żytomierszczyźnie lat 30-ch – na początku 50-ch XX w. we współczesnych badaniach naukowych i krajoznawczych.

W artykule został rozpatrzony i przeanalizowany stan badań historycznych i krajoznawczych na Ukrainie i w Polsce w latach 90-ch XX – na początku XXI wieku, które są poświęcone m.in. represyjnej polityce reżymu stalinowskiego skierowanego wobec etnicznych Polakow i duchowieństwa rzymskokatolickiego wschodniego i południowo-wschodniego Wołynia.

L. Bazhenov. Repressions Against Ethnic Poles of Volyn-Zhytomyr Region of the 30-es – the Beginning of the 50-es Years of the 20th Century in the Modern Scientific and Country-Study Investigations.

The article covers and historically analyses the state of historic and regional ethnography in Ukraine and Poland in 90-s XX century-the beginning of XXI century of the repression policy during Stalin regime against ethnic Poles and roman-catholic clergymen of the eastern and south-eastern Volyn.

Created with novaPDF Printer (www.novaPDF.com). Please register to remove this message.